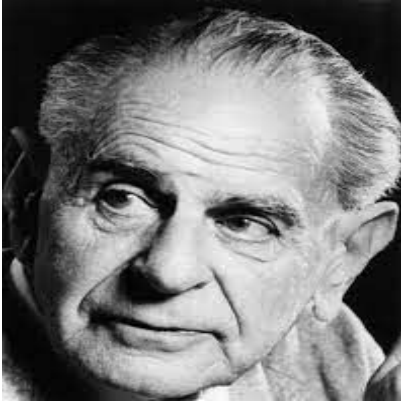

De open samenleving en haar vijanden

Beschrijving

The Open Society and its Enemies is Poppers hoofdwerk, dat uit twee delen bestaat. Het is een radicale aanval op wat Popper zag als de wortels van het kwaad: de totalitaire tendensen in het werk van

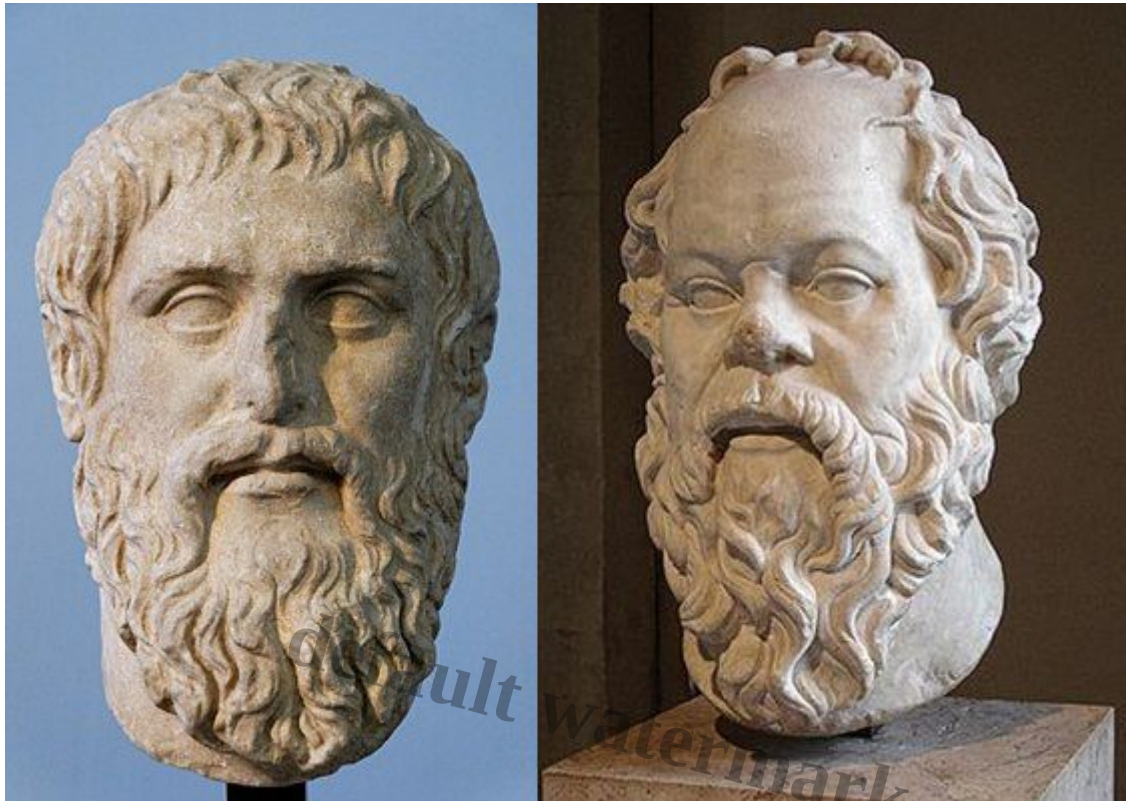
- *Plato*,
- *Hegel* en
- *Marx*.

Daar tegenover zet hij een liberale, democratische maatschappij waarin vrijheid van denken en spreken centraal staat, en die hij de *open samenleving* noemt. In deze samenleving leven kritische burgers, die met een rationele houding met elkaar in discussie treden.

De betovering van Plato

Popper schrijft het werk dat in 1950 in het Nederlands vertaald is als *De open samenleving en haar vijanden* tijdens de Tweede Wereldoorlog. Een groot deel hiervan bevindt hij zich in Nieuw-Zeeland; na de *Anschluss* van Oostenrijk bij Nazi-Duitsland was Popper wegens zijn joodse afkomst genoodzaakt Wenen te ontvluchten. In het voorwoord van de tweede druk schreef Popper dat de toon van het werk wellicht strenger en emotioneler is uitgevallen vanwege die oorlogstijd.

Dat is met name zichtbaar in het eerste deel, *De betovering van Plato*, waaruit een grote, machteloze woede en walging spreekt. Plato's ideale staat, zoals hij beschrijft in *De Staat* en *De Wetten*, loopt volgens Popper onvermijdelijk uit op onderdrukking. Het is een *gesloten* staat, die niet open staat voor verandering en waarin burgers worden gezien als *menselijk vee*. Deze maatschappij wordt geleid door machthebbers die zich superieur voelen, en waarin geen sprake is van humanistische, egalitaire normen. Bovendien zet Plato zichzelf vervolgens neer als geschikte leider. Snerpend merkt Popper op dat Plato's leermeester Socrates die gedwongen was tot het drinken van de gifbeker zich in deze samenleving waarschijnlijk niet eens openbaar had mogen verdedigen.

Plato en Socrates (rechts)

Ondanks het feit dat Plato zijn werken honderden jaren voor Christus schreef, ziet Popper die al als een blauwdruk voor het fascisme. Hij ziet het als noodzakelijk om de totalitaire tendensen uit Plato's politieke filosofie te halen en uit te lichten. Gehoorzaamheid wordt door Plato boven kritische geesten en vrijheid van meningsuiting gesteld, vindt Popper, waardoor het individu wordt opgeofferd en fascisme onvermijdelijk is.

Hegel en Marx

In het tweede deel, *Hegel en Marx*, gaat Popper minder fel, maar niet minder kritisch te werk. Hegel zet hij neer als een levensgevaarlijke oplichter en de grondlegger van het moderne absolutisme. Hij verwijt hem dat hij de staat immer boven het individu plaatst. Ook haalt Popper sterk uit naar Hegels historicisme, het idee dat de geschiedenis zich voltrekt volgens een ijzeren logica.

Georg Wilhelm Friedrich Hegel (1770-1831)

Marx krijgt iets meer krediet, omdat hij tenminste een open samenleving als ideaal beoogde. Hierdoor is hij als enige een oprechte filosoof, in tegenstelling tot de andere twee *â??vijanden van de open samenlevingâ??*. Uiteindelijk moet Marx het toch ontgelden, omdat ook hij gelooft in historische wetmatigheden.

Historicisme

Zelf definieert Popper historicisme als *â??de benadering in de sociale wetenschappen die aanneemt dat historische voorspelling haar voornaamste taak isâ??*. Dit doel zou te bereiken zijn door bepaalde *â??lijnenâ??* en *â??patronenâ??* in het verloop van de geschiedenis te ontdekken. Oftewel: het idee dat de geschiedenis zich volgens bepaalde wetten voltrekt, heeft als gevolg dat je denkt dat je op basis daarvan voorspellingen voor de toekomst kunt maken.

Deze gedachte is een grote bedreiging voor de democratie, legt Popper uit: als het verloop van de geschiedenis immers vastgelegd *â??en daarmee onvermijdelijk â??* is, hoeft er geen rekening gehouden te worden met wat andere mensen over de politiek of de samenleving denken, en heeft het ook weinig zin er over na te denken.

Totalitarisme wordt hierdoor in zekere zin gelegitimeerd. Zo kunnen mensen die *â??niet passenâ??* in de tijd zonder pardon geëlimineerd worden, omdat ze *â??niet horenâ??* in de voorspellingen die over de toekomst gemaakt zijn; en kunnen mensen die kritische kanttekeningen bij het politieke beleid maken weggezet worden als psychisch gestoord, aangezien dit beleid nu eenmaal *â??hoort te gebeurenâ??*.

Utopie

Ook waarschuwt Popper voor utopieën, die zijns inziens altijd totalitair uitpakken. In het streven naar een ideale maatschappij wordt altijd de vrijheid van het individu opgeofferd voor het hogere doel.

Dit had hij met eigen ogen gezien, toen hij in zijn jongere jaren enige tijd overtuigd communist was. Hij brak daar resoluut mee toen de communistische partij arbeiders aanzette tot het bestormen van een politiebureau waar enkele kameraden vastzaten. De politie opende vuur en twaalf mensen kwamen om het leven. Popper houdt de partijtop hiervoor verantwoordelijk; het is onacceptabel mensenlevens op te offeren voor een hoger doel. Omwille van een toekomstvisie vergoelijkt het communisme geweld en onderdrukking. Deze gebeurtenis was beslissend voor Poppers denken over utopieën en historicisme zoals hij uiteenzet in *The Open Society and its Enemies*.

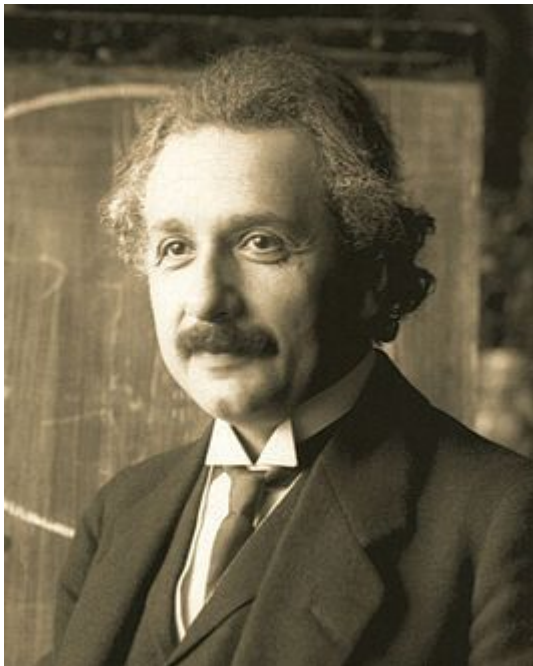
Falsificatie

Het is niet de eerste keer dat Popper schrijft dat werkelijke vooruitgang slechts geleidelijke vooruitgang is. Eerder stelde hij dit al in zijn beroemde wetenschapsfilosofische werk *The logic of scientific discovery*, waarin hij zijn methode van falsificatie uitlegt.

In die methode moeten ideeën, wetten en theorieën altijd openstaan voor kritiek, ook als dat betekent dat ze worden verworpen. Sterker nog, verwerping en **niet** bevestiging is vooruitgang. Dat geldt voor zowel wetenschap als politiek.

Einstein

Einstein inspireerde Popper tot het aannemen van deze houding. In Poppers tienerjaren werd de voorspelling van Einstein dat licht afbuigt bevestigd door een experiment. Popper zag dat Einstein bereid was zijn theorie te onderwerpen aan cruciale experimenten, en zo nodig te verwerpen.

Albert Einstein (1879-1955)

In Poppers filosofie is sindsdien het openstellen voor empirische weerlegging, en dus voor falsificatie, altijd een fundamenteel aspect gebleven. Enkel falsificatie en verwerping bieden vooruitgang, stelt Popper, dus theorieën moeten op een dergelijke manier geformuleerd worden, dat falsificatie altijd mogelijk is. Toekomstvisies lenen zich hier niet voor. Die kunnen nooit gefalsifieerd worden, aangezien het onmogelijk is iets te verwerpen dat nog niet heeft plaatsgevonden. Daarom horen toekomstvisies noch in de wetenschap, noch in de politiek thuis.

Datum aangemaakt

2025/01/05

default watermark